

Jukka Niemelä

Opiskelua työn ja perheen siivittämänä vai ristipaineessa?

Abstrakti

Artikkelissa tutkitaan opiskelun yhteensovittamista työhön ja perhe-elämään rooliristiteorian ja täydentävien roolien näkökulmasta. Ovatko työ- ja perhe-elämän roolit ristiriidassa opiskelun kanssa ja aiheuttaako tämä ristiriita stressiä? Entä lieventävätkö työn ja perhe-elämän mahdollistamat resurssit rooliristiriitoja ja stressiä? Tutkimuksen aineisto (n=365) on kerätty kyselylomakkeilla kahden yliopistokeskuksen opiskelijoilta, joista osa sovittaa yhteen kolmea eri elämänaluetta (opiskelu, työ, perhe), osa kahta ja osalla ei ole vielä opiskelun lisäksi muita toiminta-areenoita elämässään. Aineistoa on analysoitu ristiintaulukoimalla ja kaksisuuntaisella varianssianalyysillä. Tulokset tukevat sekä rooliristiriiteteoriaa että täydentävien roolien teoriaa. Eri elämänalueiden roolit kilpailevat opiskelijoiden ajasta. Perheelliset opiskelijat vähentävät vastentahtoisesti perheensä kanssa viettämäänsä aikaa opiskelun vuoksi. Toisaalta he vähentävät myös opiskeluaikaansa perheensä ja ansiotyönsä vuoksi. Tällaisten vastentahtoisien valintojen vuoksi opiskelijoista tuntuu raskaalta sovittaa yhteen eri elämänalueitaan. Kokoaikatyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla on kuitenkin vähemmän stressioireita kuin muilla opiskelijoilla. Tulos on yllättävä rooliristiriiteteorian kannalta, mutta ei täydentävien roolien näkökulmasta. Kokoaikatyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla on käytettävissään resursseja, jotka auttavat heitä selviytymään roolien ristipaineessa. Tällaisia resursseja ovat jo ennen nykyisiä opintoja hankittu korkea-asteen tutkinto, kokoaikatyö, nykyisten opintojen liittyminen työhön ja muita opiskelijoita selvästi suuremmat tulot.

Johdanto

Opiskeluaikaisen työssäkäynnin vaikutuksista korkeakouluopiskelijoiden opiskelu- ja työuraan on käyty jonkin verran keskustelua sekä sanomalehdissä että tieteellisissä julkaisuissa. Keskustelun aiheita ovat olleet muun muassa seuraavanlaiset kysymykset (esim. Saloniemi ym. 2013; Raivio 2011; Wiberg 2007): Onko työssäkäynti opintojen kulkua viivästyttävää hanttihommaa vai selkeää jatkumoa opinnoille? Edistääkö työssäkäynti valmistumisen jälkeistä nopeaa työllistymistä

koulutusta vastaavaan työhön? Rappeuttaako työssäkäynti opiskelukulttuuria?

Tämän artikkelin mielenkiinnon kohde on vähemmän tutkittu: opiskelun suhde työhön ja perhe-elämään. Artikkelissa tutkitaan opiskelun yhteensovittamista työn ja perheen kanssa ja teoriat elämänalueiden keskinäisistä suhteista muodostavat lähtökohdan tutkimukselle.

Artikkelin aineisto on kerätty kahdesta yliopistokeskuksesta. Vastanneiden joukos-

sa on monipuolisesti erilaisissa työtilanteissa olevia opiskelijoita: kokoaikatyötä tekeviä, työttömiä, lomautettuja ja opintovapaalla ansiotyöstä olevia, osa-aikatyötä tekeviä, mutta myös päätoimisesti opiskelevia. Vastanneiden opiskelijoiden joukosta löytyy myös hyvin erilaisia perhetilanteita: heidän joukossaan on sekä perheellisiä, yksinhuoltajia, parisuhteen solmineita ja yksin eläviä. Artikkelissa vertaillaan, kokevatko erilaisessa perhe- ja työmarkkinatilanteessa olevat opiskelijat eri elämänalueiden kilpailevan ajastaan ja kokevatko he vaikeaksi sovittaa yhteen opiskelua ansiotyön ja perheen kanssa. Lisäksi tutkitaan, ovatko stressioireet yleisempiä kokopäivätyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla verrattuna muihin opiskelijoihin.

Seuraavassa luodaan ensin katsaus opiskeluaikaiseen työssäkäyntiin korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa. Toiseksi tarkastellaan teorioita elämänalueiden keskinäisistä suhteista. Teemat taustoittavat empiirisiä analyysyjä.

Työssäkäyvät ja perheelliset yliopisto-opiskelijat

Suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden työssäkäyntiä on selvitetty lukuisissa opiskelijatutkimuksissa viimeisen runsaan kymmenen vuoden aikana ja ne osoittavat työssäkäynnin olevan yleistä (ks. esim. Lempinen & Tiilikainen 2001; Vanttaja 2012; Viuhko 2006). Tuoreimpien, vuotta 2012 koskevien tutkimustietojen mukaan yli puolet (54 %) korkeakouluopiskelijoista käy töissä lukukausien aikana ja opiskelijoista 80 prosenttia työskentelee kesällä. Lukukausien aikana työskentelevät ovat useimmiten osa-aikatyössä. Kokoaikatyötä (vähintään 30 tuntia viikossa) tekee noin joka kymmenes (13 %) yliopisto-opiskelijoista (Kettunen & Villa 2013). Mitä vanhempi opiskelija on ja mitä enemmän hänelle on kertynyt opiskeluvuusia, sitä yleisempää on kokoaikainen työssäkäynti (Viuhko 2006, 58). Opiskeluvuosien ja

opiskelijan iän karttuessa yleistyy myös opiskelijoiden perheellistyminen (emt., 22, 58)). Noin kolmannes opiskelijoista asuu puolison kanssa ja lisäksi noin 10 prosentilla on lapsi (Kettunen & Villa 2013).

Vaikka opiskeluaikainen työssäkäynti on varsin yleistä, se ei ole ongelmatonta. Vuoden 2012 opiskelijabarometrissa huomattava osa (38 %) yliopisto-opiskelijoista yhtyi väitteeseen ”opiskelun ja muun elämän yhteensovittaminen tuottaa minulle jatkuvasti vaikeuksia”. Toisaalta suurempi osa (48 %) oli eri mieltä väitteen kanssa (Kettunen & Villa 2013). Opiskeluaikainen työssäkäynti ei väistämättä tarkoita opintojen viivästymistä tai sitä, ettei tavoitteita saavuteta, sillä lähes kolmannes (29 %) yliopisto-opiskelijoista katsoi opintojensa edenneen tavoitteidensa mukaisesti. Noin viidesosa (22 % vastanneista) yliopisto-opiskelijoista kuitenkin nimesi työssäkäynnin ja heikon motivaation (17 %) syyksi siihen, että opinnot ovat edenneet hitaammin kuin he ovat itse tavoitelleet. Työssäkävivistä 55 prosenttia koki työn hidastavan opintojaan ja 12 prosenttia edistävän opintojaan. (Kettunen & Villa 2013) Perheellisistä opiskelijoista puolet arvioi perheen vaikuttavan kielteisesti opintojensa edistymiseen ja joka kymmenes (9 %) myönteisesti (Saarenmaa ym. 2010, 52).

Opintojen ja työn sisällön kytkeytyminen toisiinsa edistää niiden keskinäistä yhteensovittamista. Tästä näkökulmasta on olemassa kaksi ääripäätä: työssäkäynti opintojen ohella on ”merkityksetöntä, hanttihommaa” tai ”selkeää jatkumoa opinnoille” (Saloniemi ym. 2013). Selkeä enemmistö työssäkävistä katsoo opiskelun liittyvän työhön ainakin jossain määrin ja erityisesti opintojen loppuvaiheessa olevat ovat tätä mieltä (Mikkonen ym. 2013; Viuhko 2006, 57). Opiskeluaikainen työssäkäynti edistää ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden työllistymistä oman alan töihin tutkinnon valmistumisen jälkeen (Merenluoto 2009; Rouhelo 2008; Vanttaja 2012; ks. myös Saloniemi ym. 2013). Silti opiskeluaikainen

työssäkäynti ei väistämättä takaa vakaata työuraa (Saloniemi ym. 2013).

Suomalaisessa yliopistojärjestelmässä on monia opiskelun ja työn, opiskelun ja perheen yhteensovittamista helpottavia piirteitä. On esitetty että yliopisto-opetuksen järjestelyt, valtiovallan toimet (opintososiaaliset tuet) ja työmarkkinat (opiskelijatyövoiman kysyntä ja tarjonta) ovat luoneet tilaisuuden yhdistellä joustavasti osa-aikainen opiskelu, työnteko ja opintososiaaliset etuudet (Saloniemi ym. 2013). Yliopisto-opinnot mahdollistavat opiskeluaikaisen työssäkäynnin eikä se johda opiskelija-etuuksien (ruokailun, matkalippujen, terveydenhoidon, opintotuen) välittömään loppumiseen. Opiskelijoille sopivia osa-aikaisia ja muita epätyypillisiä työsuhteita on runsaasti tarjolla palvelualalla ja työnantajat rekrytoivat mielellään joustavaa ja hyvät peruskvalifikaatiot omaavaa opiskelijatyövoimaa. Korkeakouluopiskelija saa ansaita lähes 12 000 euroa vuodessa ja nostaa opintotukea yhdeksältä kuukaudelta. Mikäli tuloja ylittyy, opintotuen peruuttaminen tai takaisinmaksu on joustavaa. Lisäksi opiskelijan ansiotulojen veroaste on matala ja näin myös taloudellinen kannustin työssäkäyntiin on voimakas. (Aho ym. 2012)

Tietotekniikan lisääntynyt käyttäminen opetuksen apuna vähentää opetuksen ja opintojen aika- ja paikkariippuvuutta ja näin helpottaa opiskelun sovittamista yhteen ansiotyön ja perhe-elämän kanssa. Tallennetut luennot ja niihin liittyvät materiaalit, tehtävät ja harjoitukset saadaan opiskelijoiden käyttöön verkkoyhteyksien kautta. Näin opiskelija voi ajoittaa osan opinnoistaan niin, etteivät ne häiritse hänen työ- ja perhe-elämäänsä eivätkä edellytä läsnäoloa reaaliaikaisessa opetustilanteessa. Myös perinteinen luento-opetus ei yleensä edellytä läsnäoloa: opiskelijat voivat sopia keskenään läsnäoloista luennoilla, muistiinpanojen tekemisestä ja jakaa niitä toisilleen vastavuoroisesti.

Perheellisistä opiskelijoista on vain vähän ajantasaista tutkimustietoa. Perheelliset ovat pääasiallinen kohderyhmä Korhosen

(1998) kasvatustieteellisessä väitöskirjassa. Korhosen tutkimia perheellisiä ammattikorkeakoulujen opiskelijoita painaa huoli rahan ja ajan puutteesta. Samalla he kuitenkin kokevat perheen merkittäväksi taloudelliseksi ja henkiseksi voimavaraksi siitä huolimatta, että aikaa perheen kanssa olemiseen on liian vähän. Lisäksi perheelliset opiskelijat ovat tyypillisesti hyvin tavoitteellisia opinnoissaan, perheettömiä motivoituneempia ja oppimistyyliiltään itseohjautuvampia. (Korhonen 1998, 45–49.) Jauhaisen ym. (2009) tutkimuksessa paneudutaan puolestaan perheellisten opiskelijoiden hyvinvointiin, opiskelukokemuksiin ja toimeentuloon opiskelijoiden terveystutkimuksen (Kunttu & Huttunen 2009) sekä vuoden 2006 opiskelijatutkimuksen aineiston perusteella (Viuhko 2006). Lisäksi muutamat muut opinnäytetyöt ovat käsitelleet perheellisten opiskelijoiden toimeentuloturva (Nissinen 2006) sekä opiskelijaäitien kokemuksia perheellisenä opiskelusta (Ahti 2000; Koivisto 2008; Penttilä 2000). Lisäksi valtakunnallisissa opiskelijatutkimuksissa on muutamia perheellisten ja perheettömien opiskelijoiden vertailuja (Berndtson 2004; Lempinen & Tiilikainen 2001; Viuhko 2006). Useimmat edellä mainituista tutkimuksista ovat empiirisiä selvityksiä eivätkä ole tarkastelleet aihetta elämänalueiden yhteensovittamisen näkökulmasta.

Yliopistokeskusten opiskelijoiden työssäkäynnistä ja perheellisyydestä ei ole olemassa tilastollisesti edustavaa tutkimustietoa. Yliopistokeskusten opiskelijoiden voi kuitenkin olettaa poikkeavan emoyliopistoissa opiskelevista kolmella tavalla: 1) he ovat yleisemmin aikuisopiskelijoita (siis vähintään 25 vuoden ikäisiä), 2) tekevät enemmän kokoaikatyötä ja 3) he ovat yleisemmin perheellisiä kuin emoyliopistoissa opiskelevat. Yliopistokeskusten institutionaalinen rakenne ja harjoitettu korkeakoulupolitiikka ovat pääasiallinen syy siihen, että yliopistokeskusten opiskelijat ilmeisesti poikkeavat emoyliopistoissa opiskelevista edellä kuvatulla kolmel-

la tavalla. Yliopistokeskukset ovat pääasiassa suuntautuneet ansiotyötä tekevien kouluttamiseen. Niissä on maisterikouluja, täydennyskoulutusta sekä avointa yliopisto-opetusta. Vaikka pääpaino on aikuiskoulutuksessa, osassa yliopistokeskuksia harjoitetaan lisäksi ylioppilas pohjaista kandidaattitutkintoon joltavaa koulutusta (Helander ym. 2009).

Näkökulmia elämänalueiden suhteisiin

Viimeisen runsaan 30 vuoden aikana työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen kohdistunut tutkimus on lisääntynyt paljon. Aluksi tutkittiin nimenomaan työn ja perheen keskinäistä suhdetta ja myöhemmin tutkimus on laajentunut koskemaan työn suhdetta koko muuhun elämään. Rooliteoria ja siihen perustuva käsitys eri elämänalueiden välisestä ristiriidasta ja kilpailusta ovat olleet vallitseva teoreettinen lähtökohta (Poelmans ym. 2009). Ristiriita on tutkimuksissa jaettu kolmeen eri ulottuvuuteen sen mukaan, mistä ristiriita syntyy. Nämä ovat aika, käyttäytyminen ja paine. Eri roolit voivat kilpailla keskenään ajasta, toisin sanoen henkilön käytettävissä oleva aika ei yksinkertaisesti riitä eri roolien velvollisuuksien täyttämiseen. Toiseksi eri roolien vaatimukset voivat olla ristiriidassa keskenään. Kolmanneksi yhden roolin aiheuttama rasitus voi heikentää suoriutumista toisessa roolissa. Konfliktin suunta voi olla joko työstä perhe-elämään tai päinvastoin, perheestä työhön. Ensin mainittua konfliktia esiintyy kuitenkin yleisemmin kuin jälkimmäistä. (Geurts & Demerouti 2003; ks. myös Kinnunen ym. 2006, 150.) Ajatusta konfliktin ja häirinnän kaksisuuntaisuudesta voi soveltaa myös tutkittaessa opiskelun suhdetta perheeseen ja työhön.

Vaikka elämänalueiden kilpailua ja roolikonflikteja korostava teoreettinen näkökulma onkin ollut vallitseva, sen rinnalla on elänyt jo 1970-luvulta alkaen (Marks 1977; Sieber 1974) monien roolien ja elämänalueiden positiivista vuorovaikutusta koros-

tava teoria, jota on alettu soveltaa yhä yleisemmin myös empiirisissä tutkimuksissa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana (Greenhaus & Powell 2006). Työssä tai perheessä, tai yleensäkin työn ulkopuolella, hankitut resurssit (mm. tiedot ja taidot, sosiaaliset verkostot, materiaaliset voimavarat) voivat edistää yksilön suoriutumista toisella elämänalueella, työntekijän tai vanhemman roolissa. Täydentävien roolien teorian näkökulmasta eri elämänalueiden välillä ei välttämättä ole kilpailua, vaan yhdessä roolissa A opitut taidot voivat edistää yksilön selviytymistä toisessa roolissa B, silloin kun roolin A vaatimukset ovat yhdensuuntaisia roolin B vaatimusten kanssa. Tällainen täydentävyys ja synergia voi olla sekä välineellistä että emotionaalista. Esimerkiksi työssään ristiriitojen ratkaisemiseen kouliintuneet työntekijät voivat käyttää näitä taitojaan kotonaan ja työntekijän yksityiselämän sosiaaliset verkostot voivat olla hyödyksi työssä. Onnistumisten ja saavutusten tuottamat myönteiset tunteet (esim. itseluottamus ja toiveikkuus) voivat siirtyä yhdestä elämänpäästä ja roolista toiseen. Yhdessä roolissa opitut ja hankitut resurssit auttavat toimijaa suoriutumaan toisessa roolissa ja lisäävät näin hänen hyvinvointiaan. (Greenhaus & Powell 2006.)

Työn ja muun elämän välisen vuorovaikutuksen tutkimuksen käsitteistö kertoo osaltaan tutkimuksen näkökulmista. Tasapaino, vuorovaikutus, artikulaatio, dynamiikka, integraatio ja koordinaatio ovat neutraaleja käsitteitä. Erilaisista jännitteistä elämänalueiden välillä kertovat käsitteet häirintä, konflikti ja tunkeutuminen. Elämänalueiden välisestä myönteisestä vuorovaikutuksesta on yleensä puhuttu käsitteillä rikastaminen (*enrichment*) ja edistäminen (*facilitation*). Käsitteitä leviäminen ja läikkyminen (*spill-over*) on käytetty kuvaamaan sekä positiivista että negatiivista vuorovaikutusta elämänalueiden välillä. On myös tärkeä erottaa, puhutaanko työn vaikutuksesta muuhun elämään vai muun elämän vaikutuksesta työhön. Työn ja muun elämän

välinen tasapaino (*work-life balance*) on viimeisen kymmenen vuoden aikana vakiintunut työn ja muun elämän välistä suhdetta kuvaavaksi yleiskäsitteeksi. Tämän yleiskäsitteen on nähty kattavan kaikki edellä mainittu työn ja muun elämän välisen suhteen negatiiviset ja positiiviset muunnelmat (Fagan ym. 2012, 3–4.)

Rooliteorioihin perustuvia tutkimuksia voidaan kritisoida ainakin kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin empiirisissä tutkimuksissa sekä työn että muun elämän sisältö on rajattu kapea-alaisesti. Yleensä tutkimus on kohdistunut vain ansiotyöhön ja näin esimerkiksi vapaaehtoistyö on rajattu ulkopuolelle. Muu elämä on puolestaan pääsääntöisesti tarkoitettu perhettä. (Guest 2002). Kuitenkin perheettömälläkin ihmisellä voi olla vaikeuksia sovittaa yhteen työtään ja muuta elämäänsä (Blundson ym. 2007). Toiseksi, rooliteoriat näkevät toimijat vain erilaisten rooliodotusten passiivisina toteuttajina eivätkä aktiivisina päätöksiä ja valintoja tekevinä. Yksilöt voivat kuitenkin tehdä arkielämässään valintoja ja ratkaisuja, jotka joko helpottavat tai vaikeuttavat eri elämänalueiden yhteensovittamista (Poelmans ym. 2009). Tämä kritiikki ei sovi yhtä hyvin täydentävien roolien teoriaan kuin roolikonfliktiteoriaan. Täydentävien roolien teoria kiinnittää näet huomiota siihen, kuinka tärkeäksi henkilö kokee eri rooleissa suoriutumisen. Toimija hyödyntää yhdessä roolissa A oppimiaan taitoja toisessa roolissa B, kun hän arvostaa roolia B (Greenhaus & Powell 2006). Täydentävien roolien teoria ei kuitenkaan kiinnitä huomiota siihen, että vähemmän tärkeäksi koettujen roolien velvoitteiden laiminlyönnin voi olettaa herättävän henkilössä vähemmän syyllisyyden ja rooliristiriidan kokemuksia kuin tärkeiden roolien laiminlyönti.

Roolien (esim. opiskelun ja työn) erilainen arvostaminen on tietenkin toimijan valinta. Ajatus valinnoista ja päätöksenteosta korostaa toiminnan merkitystä. Yksilöiden kokema elämänalueiden tasapaino on päätösten ja tekojen lopputulos. Tässä mielessä

on osuvampaa puhua tasapainon sijaan tasapainottamisesta ja yhteensovittamisesta, johon sisältyy aina subjektiivinen merkitys. Useimmissa tutkimuksissa on paneuduttu tähän subjektiiviseen ulottuvuuteen, mutta silti ajatus tasapainosta toiminnan lopputuloksena on painunut taka-alalle (Salmi & Lammi-Taskula 2011). Tasapainon subjektiivinen merkitys viittaa henkilöiden kokemuksiin. Joillekin ihmisille tasapaino voi tarkoittaa pitkiä työpäiviä, koska pitkät työpäivät ovat heille sopivia juuri silloisessa työuran ja muun elämän vaiheessa. Toiset puolestaan tekevät mielellään lyhennettyä työaikaa, koska heillä on pieniä lapsia. Elämänalueiden objektiivinen tasapaino viittaa siihen, kuinka tasapainoisesti ajankäyttö jakaantuu eri elämänalueiden kesken ja tätä yhteiskunta on pyrkinyt normittamaan esimerkiksi työlainsäädännöllä. (Guest 2002.)

Työn ja muun elämän tasapainon käsitettä on pidetty liian psykologisena ja yksilökeskeisenä (Fahlen 2012, 28–30; Salmi & Lammi-Taskula 2011). Kritiikin mukaan käsite ei ota riittävästi huomioon sitä, että ihmisten tyytyväisyys elämänalueidensa keskinäiseen suhteeseen riippuu paljon heidän odotuksistaan ja mahdollisuuksistaan. Niihin puolestaan vaikuttavat erilaiset yksilöstä riippumattomat tekijät, kuten A) työpaikkatason työyhteisöjen käytännöt, olosuhteet, kulttuurit ja säännöt, B) kunkin yhteiskunnan työn ja perheen suhdetta koskevat yhteiskuntapolitiikat ja instituutiot, C) perheeseen ja sukupuoleen liittyvät yhteiskuntapolitiikat ja kulttuurit normeineen ja D) kotitalouksien rakenteelliset ominaisuudet, kuten parisuhteiden ja yksinelävien osuus, lasten ikä ja määrä.

Myös Salmi ja Lammi-Taskula (2011) ovat kiinnittäneet paljon huomiota siihen yhteiskunnalliseen ympäristöön, jossa toimijoiden arkielämän valinnat ja käytännöt eri elämänalueiden suhteen toteutuvat. He kirjoittavat työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisen kentistä. Näitä kenttiä ovat työelämä ja työpolitiikka, perhe-elämä ja sosiaalipolitiikka sekä sukupuolta rakentavat proses-

sit ja tasa-arvopoliittikka. Näillä kentillä tehdyt erilaiset yhteiskuntapoliittiset järjestelyt (esim. työaikajärjestelyt, vanhempainvapaat, julkinen päivähoito) vaikuttavat vanhempien mahdollisuuksiin sovittaa yhteen ansiotyötä ja perhe-elämää. Suomessa on kansainvälisesti vertaillen hyvät perhepoliittiset järjestelmät ja oikeudet, mutta kuitenkin vasta vanhempien omat arkielämän valinnat ratkaisevat, kuinka laajasti näitä oikeuksia käytetään (Salmi 2004). Opiskelijoiden mahdollisuuksiin sovittaa opiskelua ansiotyön ja perhe-elämän kanssa vaikuttavat edellä kuvatut opintotutkijajärjestelmät, korkeakoulujen opetusjärjestelyt (esim. aikataulut, kontaktiopetuksen määrä), sekä opiskelijatyövoiman kysyntä ja tarjonta työmarkkinoilla.

Edellä esitettyjä teorioita on hyödynnetty vähän kansainvälisesti, eikä lainkaan Suomessa, tutkittaessa opiskelun suhdetta työhön ja perhe-elämään (Blunsdon ym. 2007). Näissä harvoissa tutkimuksissa on sovellettu pääasiassa roolikonfliktiteoriaa eikä lainkaan täydentävien roolien teoriaa. Markel ja Frone (1998) tutkivat työstä opiskeluun suuntautuvaa konfliktia ja havaitsivat työn tiettyjen ominaispiirteiden (työtuntien määrän, työn kuormittavuuden ja työtyytyttömyyden) vähentävän opintoihin paneutumista sekä laadullisesti että määrällisesti. Hammer ym. (1998) puolestaan havaitsivat työtuntien määrän voimistavan työstä opintoihin suuntautuvaa häirintää, mutta opintotytyväisyyden ja yliopiston opiskelijoille tarjottamien tukipalveluiden (mm. lastenhoitopalvelujen, tutoroinnin ja lakipalvelujen) päinvastoin. Lisäksi lasten lukumäärä ja opiskelutuntien määrä voimistivat perheestä opiskeluun suuntautuvaa konfliktia. Myös Alice Home (1998) sovelsi rooliristiriiteteoriaa tutkimuksessaan aikuisista (vähintään 23 v.), perheellisistä ja työssäkäyvistä naispuolisista yliopisto-opiskelijoista. Mitä suuremmiksi opiskelijat kokivat opiskelunsa, työnsä ja perheensä vaatimukset, sitä voimakkaammin he kokivat ristiriidat työn, perheen ja opiskelun velvoitteiden välillä. Lisäksi nuorempien las-

ten (alle teini-ikäisten) vanhemmat, pienituloiset ja yksinhuoltajat altistuivat todennäköisimmin rooliristiriidoille kun taas etäopiskelu puolestaan vähensi rooliristiriitoja. Huangin (2007) tutkimus kohdistui puolestaan taiwanilaisten aikuisopiskelijoiden ajankäyttöön. Huang havaitsi, että opiskelijoiden ansiotyöhön ja opiskeluun käyttämä aika vähensi nukkumiseen ja kotityöhön liikenevää aikaa. Erityisesti akateemisia suorituksia arvostavat opiskelijat minimoivat nukkumiseen ja koti-töihin kuluvan ajan ja käyttivät paljon aikaa opiskeluun huolimatta työtuntien suuresta määrästä. (Huang 2007.)

Kolmen elämänalueen (opiskelun, työn ja perheen) välisen tasapainon kokemukseen vaikuttavat siis konfliktit opiskelun ja työn välillä, opiskelun ja perheen välillä, perheen ja työn välillä sekä kokemukset siitä, kuinka eri elämänalueiden resurssit täydentävät toisiaan. Lisäksi kunkin elämänalueen muut laadulliset ominaispiirteet vaikuttavat enemmän tai vähemmän muihin elämänalueisiin joko positiivisesti tai negatiivisesti. Kaikkien näiden tekijöiden huomioiminen yhdessä tutkimuksessa on kuitenkin mahdotonta.

Kuinka sitten edellä esiteltyjä teorioita sovelletaan tässä artikkelissa tutkittaessa empiirisesti opiskelun yhteensovittamista työhön ja perhe-elämään? Täydentävien roolien näkökulmasta voidaan olettaa, että opiskelun suhde työhön ja perhe-elämään riippuu kunkin opiskelijan käytettävissä olevista resursseista, valinnoista ja siitä kuinka yhdensuuntaisia eri elämänalueiden vaatimukset ovat keskenään. Niinpä artikkelissa analysoidaan seuraavia kysymyksiä:

- A) Vaihtelevatko opiskelijoiden resurssit ja kokemus opiskelun ja ansiotyön keskeytyksestä työmarkkina-aseman ja perheelisyyden mukaan?
- B) Missä määrin erilaisessa työmarkkina- ja perhetilanteessa olevat opiskelijat näkevät työnsä ja opiskelunsa liittyvän toisiinsa?

Teoriat rooliristiriidoista ovat lähtökohta seuraaville artikkelin kysymyksille:

- C) Ovatko eri elämänalueiden roolien kilpailu ajasta sekä perheen ja opiskelun yhteensovittamisen vaikeudet yleisempiä kokopäivätyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla kuin muilla opiskelijoilla?
- D) Ovatko stressioireet yleisempiä kokopäivätyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla kuin muilla opiskelijoilla?

Artikkeli etenee jatkossa niin, että aineiston ja metodien esittelyn jälkeen kysymyksiä A ja B käsitellään luvussa ”Opiskelijoiden resurssit”, kysymystä C luvussa ”Elämänalueiden kilpailua ja rooliristiriitoja” sekä kysymystä D luvussa ”Stressioireet, rooliristiriidat ja opiskelijoiden resurssit”.

Aineisto ja metodi

Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselylomakkeilla tutkinto-opiskelijoilta Porin ja Seinäjoen yliopistokeskuksissa touko- ja syyskuussa 2011. Suurin osa vastauksista kerättiin verkossa olevalla E-lomakkeella ja osa opetustilanteiden yhteydessä paperilomakkeilla. Opiskelijat palauttivat E-lomakkeet verkon kautta ja paperilomakkeet suljetuissa kirjekuorissa. Lomakkeen kysymykset opiskelun suhteesta työhön ja perheeseen ovat enimmäkseen tätä tutkimusta varten laadittuja. Erityisesti opintojen, perheen ja muun elämän yhteensovittaminen on kansainvälisestikin niin vähän tutkittu, ettei vakiintuneita ja kansainvälisesti testattuja mittareita ole olemassa. Osa lomakkeen kysymyksistä oli samoja kuin aikaisemmin Porin yliopistokeskuksessa tehdyssä opiskelijoiden hyvinvointitutkimuksessa (Salonen & Sunttila 2008). Lisäksi osa kysymyksistä perustuu Väestöntutkimuslaitoksen ”Ihmissuhteet ja hyvinvointi” -kyselyyn vuodelta 2008 sekä Tilastokeskuksen työolotutkimuksissa käytettyyn stressioireita mittaavaan kysymyssarjaan E 11 (Lehto & Sutela 2008). Täytettyjä lomakkeita saatiin yhteensä 365, joista Seinäjoen yliopistokeskuksesta oli 67

ja Porista 298. Kaikki Seinäjoelta palautetut vastaukset olivat e-lomakkeita, mutta osa (60 kpl) Porin vastauksista oli paperilomakkeita.

Porin yliopistokeskuksessa oli aineiston keruu-aikaan 1617 tutkinto-opiskelijaa ja Seinäjoen yliopistokeskuksessa 500. Vastaaajien tilastollista edustavuutta suhteessa Porin ja Seinäjoen yliopistokeskusten koko opiskelijajoukkoon ja ylipäänsä Suomen yliopistokeskusten opiskelijoihin ei voida arvioida, koska yliopistokeskusten opiskelijoiden koostumuksesta (esim. perheellisyydestä, työmarkkina-asemasta ja iästä) ei ole olemassa tietoja. Lisäksi kyselyyn vastanneiden joukko on suhteellisen pieni, minkä vuoksi tilastollisesti merkitsevien selittävien muuttujien estimaateilla on suuret luottamusvälit. Tästä syystä selittävien muuttujien suhteellista merkitystä on vaikea arvioida. Niinpä tutkimuksen tuloksista ei voida tehdä yleistyksiä otantatutkimuksen logiikalla, jossa otoksesta lasketut jakautumat ja keskiarvot yleistetään koskemaan perusjoukkoa. Tilastolliset analyysit ovat keskiarvojen vertailua kaksisuuntaisella varianssianalyysillä ja ristiintaulukointia. Olen tarkastellut mahdollista muuttujien välistä multikollinearisuutta SPSS-ohjelman diagnostiikalla (VIF= variance inflation factor) ja sitä ei havaittu.

Tämä tutkimus on tapaustutkimus, jossa yleistyksiä tehdään teorian suuntaan. Tutkimuksen avulla voidaan osoittaa vuorovaikutusprosesseja ja kriittisiä ehtoja, joiden vallitessa tietty tapahtuma toteutuu. Tällaisia analyttisiä yleistyksiä voidaan kokeilla muiden tapausten selittämiseen samantyyppisessä kontekstissa. (Yin 2003.)

Tutkimuksen muuttujat

Taustamuuttujat

Opiskelijan perheellisyys. Kyselyyn vastanneista 28 prosenttia oli perheellisiä. Perheellisen pääasiallinen määritelmä on, että hänellä on yksi tai useampi alle 18-vuotiaita lapsi huollettavana. Perheellinen voi olla joko avo- tai

avioliitossa tai olla yksinhuoltaja. Reilu kolmannes (36 %) eli parisuhteessa eli he olivat avo- tai avioliitossa mutta heillä ei ollut lapsia ja lisäksi 36 prosenttia oli yksin eläviä. Muita taustamuuttajia ovat opiskelijan ikä vuosina (keskiarvo 32.1 ja keskihajonta 9,9) ja sukupuoli. Enemmistö (65 %) vastanneista oli naisia ja vähemmistö (35 %) miehiä.

Syy nykyisiin opintoihin. Asiaa tiedusteltiin seuraavalla kysymyksellä. "Mistä syystä aloitit nykyiset yliopisto-opintosi?" Kysymyksessä oli seuraavat osiot: 1. Haluan suorittaa alemman yliopistotutkinnon eli kandidaatin tutkinnon (34 %). 2. Haluan suorittaa maisteritutkinnon (82 %). 3. Haluan suorittaa loppuun aiemmin kesken jääneet yliopisto-opintoni (4 %). 4. Haluan kehittyä työssäni ja edetä urallani (50 %). 5. Työnantajani odotti minun hankkivan lisää työhöni liittyvää koulutusta (5 %). 6. Työnantajani kannusti minua koulutukseen (9 %). 7. Haluan vaihtaa alaa (22 %). 8. Haluan vaihtaa toiseen työpaikkaan samalla alalla (21 %). 9. Ajankuluksi ja omaksi ilokseni (40 %). 10. Opiskelu on harrastukseni (30 %). 11. Haluan opiskella minua kiinnostavaa alaa (81 %). 12. Haluan valmistua ammattiin (43 %). Kussakin osiossa oli vastausvaihtoehdot "kyllä" tai "ei" ja edellä on suluisa ilmoitettu myönteisten vastausten osuus.

Resurssit

Työmarkkina-asema. Tämä muuttuja perustuu seuraavaan kysymykseen: "Mikä on työmarkkina-asemasi tällä hetkellä (valitse tilannettasi parhaiten kuvaava vaihtoehto)? Vastausvaihtoehdot olivat: 1. Töissä vain joulu- ja kesäaikana. Muulloin opiskelen, 2. Olen kokopäivätyössä, 3. Olen osa-aikatyössä, 4. Olen työtön tai lomautettu, 5. Perhevapaalla ansiotyöstäni, 6. Opintovapaalla ansiotyöstäni, 7. Vuorotteluvapaalla ansiotyöstäni, 8. Toimin yrittäjänä. Analyyseja varten muutujan luokkia yhdisteltiin ja nimettiin uudelleen: päätoiminen opiskelija (1), osa-aikatyö (3), työtön tai opintovapaalla (4–6), kokoaikatyö (2 ja 8).

Selvä enemmistö tutkimuksen opiskelijoista teki ansiotyötä. Yhteensä 40 prosenttia vastanneista oli kokopäivätyössä (opiskelija oli joko kokoaikatyössä tai toimii yrittäjänä), 17 prosenttia oli osa-aikatyössä, 26 prosenttia oli päätoimisia opiskelijoita (töissä vain lukukausien ulkopuolella) ja 17 prosenttia luokiteltiin kuuluvaksi kategoriaan työtön tai opintovapaalla (työtön, lomautettu, perhe-, opinto- tai vuorotteluvapaalla). Tähän ryhmään kuului yhteensä 62 henkeä, joista enemmistö oli työttömänä tai lomautettuna (40 opiskelijaa) tai opintovapaalla ansiotyöstä (17).

Suoritettut tutkinnot. Muuttuja muodostettiin vastauksesta seuraavaan kysymykseen: "Mitä opintoja olit suorittanut ennen kuin aloitit nykyiset yliopisto-opintosi? (vastaa kaikkiin kohtiin ympäröimällä sopiva vaihtoehto: kyllä tai ei)". 1. Ylioppilastutkinnon 2. Keskiasteen ammatillisen tutkinnon 3. Opistoasteen ammatillisen tutkinnon 4. Osan ammattikorkeakoulututkintoa 5. Ammattikorkeakoulututkinnon 6. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon 7. Osan alemmaa yliopistotutkintoa 8. Alemman yliopistotutkinnon 9. Osan maisteritutkintoa 10. Maisteritutkinnon. Analyyseissa käytettiin kolmiportaista luokittelua ammattikorkeakoulututkinto, opistoasteen tutkinto ja maisterin tutkinto. Kaikista 365 kyselyyn vastanneesta 362 voitiin luokitella näin, sillä lähes kaikilla oli ylioppilastutkinto ja lisäksi vastanneiden muutkin tutkinnot olivat valmiita eivätkä keskeneräisiä.

Kuukausitulot. Vastajien tuloja tiedusteltiin kysymällä: "Kuinka suuret ovat tulosi kuukaudessa, kun verot on vähennetty (eli ns. nettotulot)? Tuloiksi lasketaan palkan lisäksi myös mm. yrittäjätulo, pääomatulo, opintoraha, aikuiskoulutustuki, asumislisä, perhevapaakorvaus ja työttömyyskorvaus". Kysymykseen vastanneiden (N=325) nettotulojen keskiarvo on 1369 euroa ja keskihajonta 939 euroa.

Työn ja opiskelun yhteys. Tämä muuttuja perustuu seuraavaan kysymykseen, joka oli osoitettu vain kokopäivä- tai osapäivätyötä

tekeville. ”Kuinka työsi ja nykyiset opiskelusi liittyvät yhteen?” Kysymykseen vastanneista (N=230) lähes neljännes (23 %) valitsi vastausvaihtoehdon 1: ”eivät mitenkään, työasiat ovat ihan eri asioita kuin opiskelemani asiat”, 30 % vaihtoehdon 2: ”työlläni ja nyt opiskelemillani asioilla on jonkin verran sisällöllisiä liittymäkohtia” ja lähes puolet (47 %) vaihtoehdon 3: ”työni ja opiskelemani asiat täydentävät toisiaan ja edistävät toistensa oppimista”.

Opiskelun keskeisyys. Opiskelun merkitystä vastaajan elämäkokonaisuudessa kysyttiin väitteellä: ”Opiskelu on hyvin keskeinen osa elämäni”, jossa oli seuraavat vastausvaihtoehdot ”1=Täysin eri mieltä 2= Melko eri mieltä 3= En samaa enkä eri mieltä. 4=Melko samaa mieltä 5=Täysin samaa mieltä 0=En osaa sanoa.” Analyysia varten vastaukset koodattiin uudelleen kolmiluokkaiseksi, eri mieltä (15 % vastauksista), en samaa enkä eri mieltä (17 %) ja samaa mieltä (68 %).

Työn keskeisyys. Kysymys oli osoitettu vain kokopäivä- tai osapäivätyötä tekeville. Muuttuja muodostettiin vastauksesta seuraavaan väitteeseen: ”Nykyinen työni on hyvin keskeinen osa elämäni” asteikolla 1= Täysin eri mieltä 2= Melko eri mieltä 3= En samaa enkä eri mieltä. 4=Melko samaa mieltä 5=Täysin samaa mieltä 0=En osaa sanoa. Analyysia varten vastaukset koodattiin uudelleen kolmiluokkaiseksi: eri mieltä (25 % vastauksista), en samaa enkä eri mieltä (16 %) ja samaa mieltä (59 %).

Opiskeluun ja ansiotyöhön kuluva aika

Opiskelutunteja viikossa. Muuttuja on muodostettu laskemalla yhteen vastaajan seuraavaan kahteen kysymykseen ilmoittama tuntimäärä: ”Kuinka monta tuntia viikossa sinulla kuluu lukujärjestyksen mukaiseen opiskeluun (luennot, seminaarit, harjoitukset yms.) keskimäärin?” ja ”Entä kuinka monta tuntia viikossa keskimäärin muuhun opiskeluun (tentteihin luku, muun opintokirjallisuuden luku, tiedon etsintä, kirjalliset työt yms.)?”.

Vastausten keskiarvo on 26.9 tuntia ja keskihajonta 15.7

Työtunteja viikossa. Ansiotyöhön käytettyä aikaa kartoitettiin kysymällä: ”Kuinka monta tuntia viikossa keskimäärin teet ansiotyötäsi?”. Vastausten keskiarvo on 28.6 tuntia ja keskihajonta 15.1.

Preferenssit ajankäytön suhteen. Muuttuja saatiin vastauksesta seuraavaan kysymykseen: ”Miten muuttaisit opiskeluusi, ansiotyöhösi ja perhe-elämääsi tai parisuhteeseesi käyttämää aikaa jos se olisi mahdollista? (valitse sinulle sopivin vaihtoehto)”. Vastausvaihtoehdot ovat seuraavat ja suluissa on ilmoitettu vastausten jakauma: 1. En muuttaisi ajankäyttöäni mitenkään. Olen tyytyväinen nykyiseen tilanteeseen (33.0 %). 2. Opiskelisin enemmän ja vähentäisin työhön käyttämäni aikaa (26.7 %). 3. Opiskelisin enemmän ja vähentäisin perhe-elämääni/parisuhteeni käyttämäni aikaa (4.9 %). 4. Opiskelisin vähemmän ja käyttäisin enemmän aikaa työhöni (5.7 %). 5. Opiskelisin vähemmän ja käyttäisin enemmän aikaa perhe-elämääni/parisuhteeseeni (14.9 %). 6. Käyttäisin enemmän aikaa työhöni ja vähemmän perhe-elämääni/parisuhteeseen (0.6 %). 7. En osaa sanoa (14.1 %).

Rooliristiriidat. Ristiriitakokemuksia opiskelun, työn ja yksityiselämän välillä tiedusteltiin seuraavien väittämien avulla: 1. Minusta tuntuu raskaalta sovittaa yhteen työtäni, opiskeluni ja perhe-elämääni/parisuhdettani 2. Opiskeluni vuoksi karsin aikaa perhe-elämäntäni/parisuhteeltani enemmän kuin haluan. 3. Opiskeluni vuoksi paneudun työhöni vähemmän kuin haluan. 4. Työni vuoksi paneudun opintoihini vähemmän kuin haluan. 5. Työni vuoksi karsin aikaa perhe-elämäntäni/parisuhteeltani enemmän kuin haluan. 6. Perhe-elämäni/parisuhteeni vuoksi panostan työhöni vähemmän kuin haluan. 7. Perhe-elämäni/parisuhteeni vuoksi panostan opintoihini vähemmän kuin haluan. Kussakin osiossa oli vastausvaihtoehdot: 1. Täysin samaa mieltä. 2. Melko samaa mieltä. 3. En samaa enkä eri mieltä. 4. Melko eri mieltä. 5. Täysin eri mieltä. 6. Kysymys ei sovi tilantee-

seeni. Tilastollisia analyyseja varten vastaukset koodattiin uudelleen seuraavasti: 1 = samaa mieltä (1–2), 2=en samaa enkä eri mieltä (3), 3= eri mieltä (4–5), 9=puuttuva tieto (6). Rooliristiriitoja indikoi myös väite: ”Kuinka usein sinulle on sattunut viimeisen vuoden aikana tilanteita, jolloin et ole ehtinyt hoitaa kaikkia työsi, perhe-elämäsi tai opiskelusi velvoitteita? (1. Tuskin koskaan 2. Harvoin 3. Silloin tällöin 4. Usein 5. Jatkuvasti)”. Analyyseja varten vastausvaihtoehtoja yhdisteltiin seuraavasti: 1= harvoin (1 ja 2), 2 =silloin tällöin (3), usein =3 (4 ja 5). Edellistä väitettä tarkentavaa jatkokysymystä ”Mitä asioita olet useimmiten laiminlyönyt tällaisissa ristiriitatilanteissa?: 1. Perheasioita/parisuhdetta 2. Työasioita 3. Opiskelua” käytettiin sellaisenaan analyyseissa.

Stressioireet. Tämä on summamuuttuja vastauksista Tilastokeskuksen työolotutkimusten käyttämään kysymyssarjaan E 11 (Lehto & Sutela 2008): Onko sinulla esiintynyt seuraavia oireita viime aikoina? a) päänsärkyä, b) huimausta, c) väsymystä tai voimattomuutta, d) yläselän tai niskan vaivoja, e) alaselän vaivoja, f) närästystä, happovaivoja, vatsavaivoja, ripulia, g) nukahtamisvaikeuksia tai heräilyä öisin, h) keskittymisvaikeuksia, i) jännittyneisyyttä tai hermostuneisuutta, j) masentuneisuutta tai alakuloisuutta, k) tunnetta siitä, että kaikki käy ylivoimien. (1. Ei koskaan 2. Harvemmin 3. Kerran pari kuukaudessa 4. Noin kerran viikossa 5. Muutaman kerran viikossa 6. Päivittäin tai lähes päivittäin). Summamuuttujan reliabiliteettia kuvaava cronbachin alpha on 0,875. Kukin vastaaja saa tällä muuttujalla stressipistemäärän, joka

on keskiarvo vastauksista edellä mainittuihin kysymyksiin. Stressipistemäärän keskiarvo kaikkien vastaajien joukossa on 3,07 ja keskihajonta 0.96.

Tulokset

Opiskelijoiden resurssit

Seuraavassa tarkastellaan, kuinka opiskelijoiden resurssit vaihtelevat. Tässä tutkimuksessa resurssit koostuvat opiskelijoiden työmarkkina-asemasta, tuloista ja ennen nykyisiä opintoja suoritetuista tutkinnoista sekä nykyisen työn ja opiskelun sisällön yhteenliittymisestä.

Perheelliset opiskelijat ovat varsin hyvin koulutettuja. Lähes kaikki heistä ovat suorittaneet jonkin tutkinnon ennen nykyisiä opintojaan, valtaosa ammattikorkeakoulututkinnon tai opistoasteen tutkinnon (taulukko 1). Merkille pantavaa on, että huomattava osa myös muista opiskelijoista on hakeutunut yliopisto-opintoihin suorittamaan nämä sama tutkinnot.

Kokoaikainen työssäkäynti on yleisintä perheellisten ja parisuhteen solmineiden keskuudessa (taulukko 2). Varsinkin perheelliset miehet tekevät kokopäivätyötä ja vieläpä paljon yleisemmin kuin naiset, jotka puolestaan tekevät miehiä yleisemmin osa-aikatyötä.

Kokoaikatyössä olevien keskimääräiset nettotulot (2185euroa) kuukaudessa ovat suuremmat kuin osa-aikatyötä tekevien (870 euroa), ansiotyöstä vapaalla olevien (933 euroa) ja päätoimisten opiskelijoiden (676 eu-

Taulukko 1. Tutkintoja ennen nykyisiä yliopisto-opintoja. Tutkinnon suorittaneiden osuus (%) perheellisyyden mukaan

	Perheellinen	Parisuhde	Yksin elävä	Kaikki
Ammattikorkeakoulututkinto*	59	52	35	48
Opistoasteen tutkinto**	36	23	16	24
Maisterin tutkinto*	12	9	2	7

N=362, **p<0.01; *p<0.05

Taulukko 2. Opiskelijoiden työmarkkina-asema (%) perheellisyyden ja sukupuolen mukaan

MIES***	Perheellinen	Parisuhde	Yksin elävä	Kaikki
Päätoiminen opiskelija	5	10	40	20
Osa-aikatyössä	3	13	9	8
Työtön tai opintovapaalla	13	15	28	19
Kokoaikatyössä	79	63	23	53
Yhteensä	100	100	100	100
NAINEN***				
Päätoiminen opiskelija	21	28	41	30
Osa-aikatyössä	11	22	28	21
Työtön tai opintovapaalla	29	10	14	16
Kokoaikatyössä	40	41	17	32
Yhteensä %	100	100	100	100

*** $p < 0.001$, N=125 (miehet), N=235 (naiset)

roa). Vähemmän itsestäänselvää havainto on, että kokoaikatyötä tekevillä perheellisillä (2406 euroa) ja muilla parisuhteen solmineilla opiskelijoilla (2173 euroa) on merkitsevästi korkeammat keskimääräiset nettokuukausitulot kuin yksin elävillä (1648 euroa) kokoaikatyötä tekevillä. Suorittamiensa tutkintojen ansiosta he ovat ilmeisesti saavuttaneet korkeamman palkkatason kuin yksinelävät, joista noin puolet ei ole suorittanut vielä mitään ylioppilastutkinnon jälkeistä tutkintoa.

Perheellisten opiskelijoiden muita opiskelijoita korkeampaa palkkatasoa selittää osaltaan myös heidän merkittävästi korkeampi ikänsä ja pitempi työkokemuksensa. Perheellisten opiskelijoiden keski-ikä on 36,3 vuotta, muiden parisuhteen solmineiden 33,0 vuotta ja yksin elävien 27,9 vuotta.

Tämänkin tutkimuksen aineistossa perheellisten opiskelijoiden enemmistö on tyyppillisiä aikuisopiskelijoita eli ”aiempaa koulutusta ja tutkintoja hankkineita sekä asemaa työelämässä lunastaneita keski-ikänsä kynnyksellä olevia tai keski-ikäisiä” kansalaisia (Rinne ym. 2008, 353). Näin heidän resurssinsa ovat monessa suhteessa paremmat kuin muilla opiskelijoilla, mikä on tärkeä havainto täydentävien roolien näkökulmasta.

Jos eri elämänalueiden oletetaan täydentävän toisiaan, voidaan hyvin kysyä, kuin-

ka opiskelijoiden työ ja nykyiset meneillään olevat opinnot liittyvät toisiinsa. Kysymys on oleellinen täydentävien roolien teorian perusteella, sillä teorian mukaan roolissa A opitut resurssit edesauttavat toimijaa selviytymään hyvin toisessa roolissa B, kun rooliin A liittyvät resurssit ovat yhdensuuntaisia roolin B vaatimusten kanssa. (Greenhaus & Powell 2006). Perheellisillä ja parisuhteen solmineilla työn ja opiskelun välinen sisällöllinen yhteys on paljon vahvempi kuin yksin elävillä (taulukko 3).

Työn ja nykyisten opintojen välinen yhteyttä on vahvempi perheellisillä ja parisuhteen solmineilla, koska tutkinto tutkintotoimittainen opiskelu on heille myös täydennyskoulutusta paljon useammin kuin yksin eläville. Enemmistö perheellisistä (69 %) ja parisuhteen solmineista (57 %) opiskelijoista ilmoitti yhdeksi syyksi syy nykyisiin opintoihinsa halun ”kehittyä nykyisessä työssäni ja edetä urallani”. Sen sijaan yksin elävistä vain 28 prosenttia ilmoitti opiskelunsa motiiviksi uralla ja työssä etenemisen. Heistähän valtaosalla ei ole vielä korkea-asteen tutkintoa ja kokoaikatyötä, joista käsin tehdä uraa.

Täydentävien roolien teoria kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka tärkeäksi henkilö kokee eri rooleissa suoriutumisen. Tässäkin asiassa perheellisten käsitykset eroavat tilastollisesti merkitsevästi yksin elä-

Taulukko 3. Kuinka työsi ja nykyiset opintosi liittyvät yhteen?

	Perheellinen	Parisuhte	Yksin elävä	Kaikki
Eivät mitenkään	16	20	37	23
Niillä on jonkin verran sisällöllisiä liittymäkohtia	29	31	32	30
Ne täydentävät toisiaan ja edistävät toistensa oppimista	55	49	31	47
Yhteensä %	100	100	100	100

N=228, p=0.020

vien vastauksista. Valtaosa (78 %) yksin elävistä opiskelijoista on samaa mieltä kyselylomakkeen väitteen kanssa ”opiskelu on hyvin keskeinen osa elämääni”, mutta perheellistä opiskelijoista vain noin puolet (55 %) oli samaa mieltä väitteen kanssa. Toisaalta perheellistä 65 prosenttia ja muista parisuhteen solmineista 62 prosenttia pitää työtä ”hyvin keskeisenä osana” elämäänsä, mutta yksinelävistä vain 44 prosenttia. Taustalla vaikuttavat juuri erilaiset elämäntilanteet: perheelliset ja parisuhteessa asuvat ovat useammin kokoaikatyössä ja harvemmin päätoimisia opiskelijoita kuin yksinelävät.

Elämänalueiden kilpailua ja rooliristiriitoja

Yksi rooliristiriidoista kertovista asioista on ajankäyttö ja preferenssit ajankäytön suhteen. Opiskeluun käytetty aika vaihtelee sekä opiskelijan perheellisyyden että etenkin opiskelijan työmarkkina-aseman mukaan. Kokoaikatyötä tekeville opiskelutunteja kertyy selvästi vähemmän (keskimäärin 16,7 viikossa) kuin päätoimiselle opiskelijoille (32,5 tuntia), osa-aikatyötä tekeville (27,5) ja tilapäisesti työstä vapaille (37,4). Perheelliset käyttävät opiskeluun keskimäärin 21,6 tuntia viikossa ja näin jonkin verran vähemmän kuin muut parisuhteessa asuvat (25,9) ja selvästi vähemmän kuin yksin elävät opiskelijat (31,4 tuntia). Sen sijaan sukupuolella ei ole merkittävää yhteyttä opiskelutuntien määrään (p=0.121, mediaani 25 tuntia) koko aineistossa eikä edes perheissä (p=0.226).

Kokopäivätyössä työskentelevät opiskelijat käyttivät työhönsä keskimäärin 37 tun-

tia viikossa ja osa-aikatyössä olevat 16 tuntia. Sukupuolella on merkitsevä yhteys opiskelijoiden ansiotyöhön käyttämään aikaan vain lapsiperheissä. Isät tekevät ansiotyötä keskimäärin 31 tuntia viikossa, 6 tuntia enemmän kuin lapsiperheiden äidit. Tässä näkyy ehkä perinteisten sukupuoliroolien vaikutus perheen sisäiseen työnjakoon. Nais- ja miesopiskelijoiden työaika ei eroa muuten kuin perheellisten keskuudessa.

Yksinelävät ovat kaikista tyytyväisimpiä ajankäyttönsä, sillä puolet heistä ei haluaisi muuttaa ajankäyttöään mitenkään (taulukko 4). Havainto ei ole yllättävä, sillä yksinelävilä lienee suhteellisesti vähiten eri elämänalueiden kilpailua. Eri elämänalueiden kilpailu ajankäytöstä on kiivainta perheellisten ja parisuhteen solmineiden keskuudessa ja niinpä noin kaksi kolmasosaa heistä haluaisi muuttaa jollakin tavalla ajankäyttöään. He haluaisivat lisää aikaa ennen kaikkea opiskelulle, mutta myös perheelleen ja parisuhteelleen. Mielenkiintoista on, että halu lisätä työhön kuluva aikaa perheen, parisuhteen tai opiskelun kustannuksella on hyvin vähäinen sekä perheellisillä että perheettömillä. Vain 7 prosenttia kaikista vastaajista haluaisi vähentää opiskeluun kuluva aikaansa ja lisätä työaikaansa ja vain prosentti lisäisi työaikaansa perheensä/parisuhteensa kustannuksella.

Rooliristiriidat ilmenevät käytännössä niin, että opiskelijat eivät ehdi hoitamaan kaikkia eri elämänalueidensa velvoitteita. Noin kolmasosa (31 %) arvioi näin tapahtuneen korkeintaan harvoin edellisen vuoden aikana, kun taas suuri osa (41 %) ”silloin tällöin” ja noin neljännes useammin (”usein”

Taulukko 4. Miten muuttaisit opiskeluusi, ansiotyöhösi ja perhe-elämäsi tai parisuhteeseesi käyttämää aikaa, jos se olisi mahdollista (+lisäisin, - vähentäisin)

	Perheellinen	Parisuhte	Yksin elävä	Kaikki
En muuttaisi mitenkään	29	34	55	38
+ opiskelu, - työ	38	35	18	31
+ opiskelu, - perhe/parisuhte	10	3	4	6
- opiskelu, + työ	2	9	8	7
- opiskelu, + perhe/parisuhte	20	18	15	17
+ työ, - perhe/parisuhte	1	1		1
Yhteensä %	100	100	100	100

N=298, p=0.002

19 % ja ”jatkuvasti” 8 %). Yleensä opiskelijat kokevat laiminlyövänsä opiskeluasioitaan (67 %) ja selvästi harvemmat (25 %) perheasioitaan/parisuhdettaan ja vain 8 prosenttia työasioitaan. Tämä työn laiminlyönnin vähäisyys on yksi osoitus siitä, että perhe ja opiskelu ovat toissijaisia suhteessa ansiotyöhön (vrt. Huang 2007, 168). Opintojen laiminlyönti on paljon helpompaa kuin muiden elämänalueiden useista eri syistä. Opintojen laiminlyönti aiheuttaa hankaluuksia vasta pidemmän ajan kuluessa (jos opinnot eivät etene, opiskelija ei saa opintorahaa, ei saa kenties ylennyksiä työssä eikä siihen liittyviä palkankorotuksia) ja opintojen etenemisen kontrolli on löysemppää kuin ansiotyön. Vähäinen panostaminen työasioihin voi aiheuttaa taloudellisia vaikeuksia ja kahnausta työnantajan kanssa ja perheasioiden/parisuhteen laiminlyönti riitoja puolison kanssa. On mielenkiintoista, että 29 prosenttia naisista arvioi lai-

minlyövänsä useimmiten perhe-asioita, mutta miehistä vain 16 prosenttia. Tässä näkynee perinteisistä roolimalleista juontuva naisten tuntema vastuu perheen hyvinvoinnista (Korvajärvi 1986). Elämänalueiden kilpailua ja roolikonflikteja korostavien teorioiden näkökulmasta on yllättävää, että laiminlyöntikokemuksen yleisyys ja kohde eivät kuitenkaan vaihtele opiskelijan perheellisyyden tai työmarkkina-aseman mukaan. Tätä havaintoa saattaa selittää se, että perheelliset ja kokoaikatyötä tekevät käyttävät selvästi vähemmän aikaa opiskeluun kuin muut opiskelijat.

Opiskelijat kokevat yleisemmin työstä opiskeluun suuntautuvaa konfliktia (taulukko 5). Hiukan yli puolet opiskelijoista (54 %) kokee paneutuvansa opintoihinsa vähemmän kuin haluavat työnsä vuoksi. Opiskelijat kokevat yleisesti opiskelunsa olevan ristiriidassa myös perhe-elämänsä /parisuhteensa kanssa. Puolet (50 %) opiskelijoista on samaa mieltä

Taulukko 5. Opiskelijoiden kokemia rooliristiriitoja. Kunkin väitteen kanssa samaa mieltä olevien osuus (%).

	%	N
Minusta on raskasta sovittaa yhteen työtäni, opiskeluni ja perhe-elämäni/parisuhdettani	50	306
Opiskeluni vuoksi karsin aikaa perhe-elämäntäni/parisuhteeltani enemmän kuin haluan	50	301
Työni vuoksi karsin aikaa perhe-elämäntäni/ parisuhteeltani enemmän kuin haluan	30	217
Työni vuoksi paneudun opintoihini vähemmän kuin haluan	54	231
Perhe-elämäni/parisuhteeni vuoksi panostan opintoihini vähemmän kuin haluan	27	287
Perhe-elämäni/parisuhteeni vuoksi panostan työhöni vähemmän kuin haluan	11	203
Opiskeluni vuoksi paneudun työhöni vähemmän kuin haluan	27	236

väitteen kanssa ”opiskeluni vuoksi karsin aikaa perhe-elämältäni/parisuhteeltani enemmän kuin haluan”. Konflikti ilmenee myös toisin päin, sillä 27 prosenttia opiskelijoista katsoo perhe-elämänsä tai parisuhteensa vuoksi panostavansa opintoihinsa vähemmän kuin haluavat. Huomattava osa (30 %) kokee myös työnsä vuoksi karsivansa aikaa perhe-elämältään tai parisuhteeltaan enemmän kuin haluavat.

Mielenkiintoinen kysymys on, mihin erityiseen rooliristiriidan tyyppiin opiskelijoiden vaikeudet sovittaa yhteen kolmea eri elämäneluettaan liittyvät. Asiaa tutkittiin kahden muuttujan ristitaulukoilla, joissa vastemuuttujana oli opiskelijoiden kokemus vaikeus sovittaa yhteen eri elämänelueitaan ja selittäjinä vuoron perään erilaiset rooliristiriidat (taulukko 6). Näiden ristitaulukoiden perusteella opiskelijoiden kokemus vaikeus sovittaa yhteen kolmea eri elämän aluettaan liit-

tyy vahvasti opiskelusta perhe-elämän suuntautuvaa roolikonfliktiin: kun vastaajat kokevat karsivansa aikaa perhe-elämältään/parisuhteeltaan enemmän kuin haluavat, heistä tuntuu yleensä myös raskaalta sovittaa yhteen työtään, opiskeluaan ja perhe-elämäänsä/ parisuhdettaan. Toiseksi tällainen tunne liittyy yleensä myös työstä ja perhe-elämästä/parisuhteesta opiskeluun suuntautuvaan roolikonfliktiin eli siihen kun opiskelijat paneutuvat työnsä ja perhe-elämänsä/parisuhteensa vuoksi opintoihinsa vähemmän kuin haluavat. Kolmanneksi, opiskelijoiden kokemat vaikeudet tasapainoilla eri rooliensa ristipaineessa liittyvät työstä perhe-elämään/parisuhteeseen suuntautuvaan konfliktiin.

Taulukon 6 mukaan opiskelijoiden vaikeudet sovittaa yhteen eri elämänelueitaan näyttävät liittyvän myös perheestä/parisuhteesta ja opiskelusta työhön suuntautuvaan konfliktiin. Nämä havainnot eivät ole kuiten-

Taulukko 6. ”Minusta tuntuu raskaalta sovittaa yhteen työtäni, opiskelua ja perhe-elämääni/parisuhdettani”. Väitteen kanssa samaa mieltä olevien % -osuus muita rooliristiriitoja kokevien joukossa.

	%	N
Opiskeluni vuoksi karsin aikaa perhe-elämältäni/parisuhteeltani enemmän kuin haluan ***		287
Eri mieltä	32	
En samaa enkä eri mieltä	29	
Samaa mieltä	72	
Työni vuoksi karsin aikaa enemmän kuin haluan perhe-elämältäni/ parisuhteeltani ***		214
Eri mieltä	42	
En samaa enkä eri mieltä	42	
Samaa mieltä	75	
Työni vuoksi paneudun opintoihini vähemmän kuin haluan***		221
Eri mieltä	34	
En samaa enkä eri mieltä	43	
Samaa mieltä	63	
Perhe-elämäni/parisuhteeni vuoksi panostan opintoihini vähemmän kuin haluan**		272
Eri mieltä	45	
En samaa enkä eri mieltä	54	
Samaa mieltä	67	
Perhe-elämäni/parisuhteeni vuoksi panostan työhöni vähemmän kuin haluan*		201
Eri mieltä	55	
En samaa enkä eri mieltä	40	
Samaa mieltä	73	
Opiskeluni vuoksi paneudun työhöni vähemmän kuin haluan**		227
Eri mieltä	46	
En samaa enkä eri mieltä	47	
Samaa mieltä	69	

***p < 0.001 **p<0.01, *p<0.05

kaan uskottavia kahdesta syystä. Ensinnäkin vain 8 prosenttia opiskelijoista arvioi laiminlyöneensä useimmiten työtään edellisen vuoden aikana. Toiseksi ainoastaan 11 prosenttia opiskelijoista arvioi panostavansa työhönsä vähemmän kuin haluavat perhe-elämänsä/parisuhteensa vuoksi.

Stressioireet, rooliristiriidat ja opiskelijoiden resurssit

Elämänalueiden kilpailua koskevien teorioiden pohjalta voidaan olettaa, että rooliristiriidat lisäävät stressiä. Niinpä ensin tutkittiin kaksisuuntaisella varianssianalyysillä, ovatko rooliristiriidat yhteydessä stressioireiden määrään. Tuloksien mukaan vastaajien kokeamalla opiskelun kielteisellä vaikutuksella työasioihin paneutumiseen ja vaikeudella sovitaa yhteen työtä, opiskelua ja perhe-elämää/parisuhdetta on yhteys stressioireiden yleisyyteen. Näillä kahdella muuttujalla voidaan selittää 15 prosenttia stressioireiden määrän vaihtelusta (taulukko 7, malli A). Muilla taulukossa 6 mainituilla rooliristiriidan tyypeillä ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä stressioireisiin. Se, että juuri opintojen kielteisellä vaikutuksella työhön paneutumiseen on yhteys stressiin, kertoo työn keskeisestä asemasta ansiotyötä tekevien opiskelijoiden elämässä. Niinpä he pyrkivät välttämään työasioiden laiminlyöntiä.

Seuraavassa vaiheessa (taulukko 7, malli B) tutkittiin edelleen kaksisuuntaisella varianssianalyysillä, kokevatko perheelliset muita opiskelijoita enemmän stressioireita. Niinpä selittäviin muuttujiin lisättiin opiskelijoiden perheellisyys ja kysymys: ”Kuinka usein viimeisen vuoden aikana et ole ehtinyt hoitamaan kaikkia työsi, perhe-elämäsi/parisuhteesi velvoitteita?” Näiden muuttujien lisääminen selittäviin muuttujiin perustuu seuraaviin oletuksiin. Ensinnäkin elämänalueiden velvoitteiden laiminlyönti ilmentää konkreettisesti rooliristiriitoja. Toiseksi, perheellisten opiskelijoiden voidaan olettaa

kokevan muita opiskelijoita enemmän stressioireita, koska eri elämänalueiden välinen kilpailu ajasta on heidän keskuudessaan kiivaampaa kuin muilla opiskelijoilla.

Stressioireiden määrä onkin yhteydessä sekä erilaisten velvoitteiden laiminlyöntiin että opiskelijoiden perheellisyyteen ja samalla mallin selitysaste nousee 15 prosentista 27 prosenttiin. Elämänalueiden kilpailua ja rooliristiriitoja koskevien teorioiden näkökulmasta on kuitenkin yllättävää, että perheellisillä (keskiarvo 2,99) ja muilla parisuhteen solmineilla (ka 3,05) opiskelijoilla on vähemmän stressioireita kuin yksin elävillä opiskelijoilla (ka 3,29). Havainto on yhdenmukainen aiempien tutkimustulosten kanssa (Jauhianen ym. 2009, 13) ja sitä voi selittää se, että perheelliset ja muut parisuhteen solmineet ovat paremmassa asemassa työmarkkinoilla kuin yksin elävät. Tulkintaa tukee se, että perheellisyyden ja stressioireiden määrän korrelaatio katoaa, kun opiskelijan työmarkkina-asema otetaan huomioon analyysissä (taulukko 7, malli C). Työmarkkina-aseman lisääminen selittäväksi muuttujaksi nostaa mallin selitysasteen 27 prosentista lähes 35 prosenttiin. Samalla havaitaan, että kokoaikatyötä tekevillä opiskelijoilla on vähemmän stressioireita kuin kaikilla muilla erilaisessa työmarkkina-asemassa olevilla opiskelijoilla. Tämäkin havainto on ristiriidassa roolikonfliktiteorian kanssa, koska kilpailun opiskeluun ja työelämään käytetyn ajan välillä oletettiin olevan intensiivisempää kokoaikatyön ohessa opiskelevilla kuin muilla opiskelijoilla.

Perheellisten ja muiden parisuhteen solmineiden sekä kokoaikatyötä tekevien muita opiskelijoita vähäisempi stressioireiden määrä ei kuitenkaan ole lainkaan yllättävä täydentävien roolien teorian näkökulmasta monesta eri syystä. Kokoaikatyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla on paremmat resurssit ja näin enemmän valinnan mahdollisuuksia kuin muilla opiskelijoilla. He ovat suorittaneet jo ennen nykyisiä opintojaan jonkin korkean asteen tutkinnon, heillä on muita opiskelijoita paremmat ansiotulot ja lisäksi nykyisten

Taulukko 7. Stressioireiden määrää (asteikolla 1-6) selittävät muuttujat. Keskiarvot ja niiden merkittävyys suhteessa kunkin muuttujan vertailuluokkaan (ref.). Kaksisuuntainen varianssianalyysi.

	Malli A	Malli B	Malli C	Malli D
Paneudun työhöni vähemmän kuin haluan opiskeluni vuoksi				
Eri mieltä (ref.)	2.755	2.850	3.049	2.861
En samaa enkä eri mieltä	3.014 [^]	3.171*	3.315 [^]	3.159*
Samaa mieltä	3.403***	3.308**	3.454**	3.332***
Raskasta sovittaa yhteen, opiskelua, työtä ja perhe-elämää/parisuhdetta				
Eri mieltä (ref.)	2.845	2.960	3.136	3.067
En samaa enkä eri mieltä	2.935	3.063	3.267	3.051
Samaa mieltä	3.391***	3.307*	3.454*	3.235
Laiminlyönyt opiskeluni, työni tai perhe-elämäni/parisuhteeni velvoitteita viimeisen vuoden aikana				
Harvoin (ref.)		2.790	2.934	2.771
Silloin tällöin		2.890	3.080	2.868
Usein		3.649***	3.843***	3.713***
Perheellisyys (ref. yksin elävä)				
Yksin elävä (ref.)		3,288	3.303	3.098
Perheellinen		2,992*	3.280	3.130
Parisuhte		3,050 [^]	3.275	3.124
Työmarkkina-asema				
Kokoaikatyössä (ref.)			2.868	3.013
Päätoiminen opiskelija			3.750***	
Osa-aikatyössä			3.241**	3.170
Työtön tai opintovapaalla			3.283*	3.169
Kuinka työsi ja opiskelusi liittyvät yhteen?				
Eivät mitenkään (ref.)				3.326
Niillä on jonkin verran sisällöllisiä yhtymäkohtia				3.174
Ne täydentävät toisiaan ja edistävät toistensa oppimista				2.852**
Mallin selitysaste, %	15.6	27.4	34.9	35.0
N	227	225	225	189

Ref. = vertailuluokka.

***p < 0.001 **p < 0.01, *p < 0.05, [^]p < 0.10

opintojen ja ansiotyön sisältö kytkeytyy heillä yhteen yleisemmin kuin muilla opiskelijoilla. Vaikka opiskeluun jää heillä vähemmän aikaa kuin päätoimisilla opiskelijoilla, osa-aikatyötä tekevillä sekä työttömillä ja opintovapaalla olevilla, se on kuitenkin heidän oma valintansa. Hyvinvoinnin edellytykset riippuvat heillä paljon vähemmän opiskelussa suoriutumista kuin muilla opiskelijoilla. Toisin kuin muilla opiskelijaryhmillä opiskelun laiminlyönnillä ja opintojen hitaalla etenemisellä ei välttämättä ole vaikutuksia heidän työmarkkina-asemaansa eikä opintojen rahoittamiseen. Opiskelun laiminlyönti ja opintojen hidas eteneminen on heille myös toisesta syystä psykologisesti helpompaa kestää kuin muille.

He näet kokevat opiskelun harvemmin keskeiseksi asiaksi elämässään kuin muut opiskelijat. Kokopäivätyötä tekevät ja perheelliset kertovat muita opiskelijoita selvästi useammin työnsä ja nykyisten opintojensa ”täydentävän toisiaan ja edistävän toistensa oppimista” kuin muut opiskelijat. Niinpä täydentävien roolien teorian näkökulmasta on ymmärrettävää, että työmarkkina-aseman tilastollisesti merkittävä yhteys stressioireisiin katoaa, kun työn ja opiskelun sisällön liittyminen toisiinsa otetaan huomioon analyysissä (ks. taulukko 7, malli D).

Lopuksi

Tässä artikkelissa on tutkittu opiskelun yhteensovittamista ansiotyöhön ja perhe-elämään. Tarkastelin erityisesti erilaisessa työmarkkina- ja perhetilanteessa olevien opiskelijoiden stressioireiden määrää, resursseja ja kokemuksia siitä, kuinka hyvin he onnistuvat yhteen sovittamaan opiskelunsa työnsä ja perhe-elämänsä kanssa.

Tutkimuksen tulokset tukevat monella tavalla rooliristiriiteteoriaa. Eri elämänalueiden roolit todellakin kilpailevat opiskelijoiden ajasta. Perheelliset ja kokoaikatyötä tekevät käyttävät opiskeluun selvästi vähemmän aikaa kuin muut opiskelijat ja ovat tyytymättömmimpiä ajankäyttönsä. Heidän keskuudessaan on suhteellisesti eniten niitä, jotka haluaisivat muuttaa ajankäyttöään, jos se olisi mahdollista. Perheelliset opiskelijat joutuvat karsimaan vastentahtoisesti perheensä kanssa viettämänsä aikaa opiskelun vuoksi. Toisaalta he vähentävät opiskeluaikaansa perheensä ja ansiotyönsä vuoksi. Tällaisten vastentahtoisien valintojen vuoksi opiskelijoista tuntuu raskaalta sovittaa yhteen työtään, opiskeluaan ja perhe-elämäänsä.

Kokoaikatyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla on kuitenkin vähemmän stressioireita kuin yksin elävillä, työttömällä, opintovapaalla ansiotyöstä olevilla, osa-aikatyötä tekevillä ja päätoimisilla opiskelijoilla. Tulos on yllättävä rooliristiriiteteorian näkökulmasta, sillä teorian mukaan elämänalueiden kilpailun ajasta pitäisi aiheuttaa stressiä. Kokoaikatyötä tekevillä ja perheellisillä opiskelijoilla on kuitenkin käytössään erilaisia resursseja, jotka auttavat heitä selviytymään roolien ristipaineessa. Tällaisia resursseja ovat heidän ennen nykyisiä opintojaan hankkimansa jokin korkea-asteen tutkinto, koko-aikatyö ja sen seurauksena muita opiskelijoita selvästi suuremmat tulot. He ovat muita opiskelijoita selvästi paremmassa asemassa, mikä suo heille valinnanvaraa suhteessa opiskeluun. Täydentävien roolien näkökulmasta on myös olennaista, että he koke-

vat muita opiskelijoita harvemmin opiskelun keskeiseksi asiaksi elämässään. Tämän seikan voi myös olettaa vähentävän opiskelusta aiheutuvia paineita.

Täydentävien roolien teorian mukaan eri elämänalueiden roolien yhteensovittamista helpottaa myös se, että eri rooleissa opitut ja vaaditut taidot ovat ainakin osittain yhdensuuntaisia. Enemmistö kokoaikatyötä tekevästä ja perheellisistä opiskelijoista oli sitä mieltä, että ”työni ja opiskelemani asiat täydentävät toisiaan ja edistävät toistensa oppimista” ja tämä näkemys oli heidän keskuudessaan selvästi yleisempi kuin muiden opiskelijoiden joukossa. Koko vastaajajoukossa enemmistö katsoi työnsä ja opintojensa sisällön liittyvän toisiinsa ainakin ”jonkin verran”. Tämä havainto on samansuuntainen kuin aiemmissa opiskelijoiden työssäkäyntiä koskeneissa tutkimuksissa (Vanttaja 2012; Viuhko 2006; ks. myös Saloniemi 2013).

Tämän tapaustutkimuksen tuloksia opiskelun yhteensovittamisesta työhön ja perhe-elämään ei voida yleistää. Tulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, että opiskelijat kokevat ristiriitoja sovittaessaan yhteen työtään ja perhettään opiskelunsa kanssa, mutta perhe ja työ ovat myös voimavaroja opiskelijoille.

Tämän tutkimuksen aineisto mahdollisti työn tarkastelemisen resurssitekijänä vain kolmella ulottuvuudella: työn kokoaikaisuus – osa-aikaisuus, ansiotulojen määrä sekä työn ja opiskelun sisällön liittyminen yhteen. Työn erilaisia sisällöllisiä piirteitä (itsenäisyys, taitovaatimukset, kuormittavuus, ylitöiden määrä ja miten ne korvataan yms.) ja vastaajan ammattiasemaa (työntekijä, alempi vai ylempi toimihenkilö, esimies) ei kuitenkaan kysyty, koska näiden kysymysten sisällyttäminen runsaasti opiskelua, perhettä ja parisuhdetta koskevia kysymyksiä sisältävään lomakkeeseen olisi tehnyt siitä liian laajan vastattavaksi. Työn ja perheen yhteensovittamista koskevien tutkimusten perusteella tiedetään, että työn sisällöllä ja työntekijän ammattiasemalla on vaikutusta työstä perheeseen suuntautuvalla konfliktiin (Beham & Drobnic 2011;

Salmi & Lammi-Taskula 2011). Jatkossa voisikin tutkia, onko mainituilla seikoilla yhteys myös työstä opiskeluun suuntautuvaan konfliktiin.

Opiskelun yhteensovittamista perhe-elämään olisi syytä tutkia lisää. Mitä oikeastaan tarkoittaa se, että puolet kyselyyn vastanneista sanoo opiskelun vuoksi karsivansa aikaa perhe-elämältään tai parisuhteeltaan enemmän kuin haluavat. Onko se osoitus perhe-elämän ja parisuhteen kasvaneesta arvostuksesta, niin sanotusta uusfamilismista (Jallinoja 2006)?

Mielenkiintoinen kysymys on myös, miten kolmen elämänalueen keskinäinen yhteensovittaminen vaikuttaa kodinsisäiseen työnjakkoon, kun toinen puoliso toimii samanaikaisesti kolmella elämänalueella eli vanhempana, työntekijänä ja opiskelijana ja toinen vain yhdessä roolissa vanhemmuuden lisäksi. Vahvistuvatko vai heikkenevätkö perinteiset sukupuoliroolit tällaisessa tilanteessa? Kuinka vastuu kotitöistä ja lapsen kasvatuksesta jakaantuu ja miten ajankäyttö kohdistuu eri elämänalueille ja kuinka vanhemmat sopivat keskenään vastuistaan ja ajankäytöstään?

Kirjallisuus

- Aho, S., Karhunen, H. & Vanttaja, M. (2012) Opiskeluajankaisen työssäkäynnin yleisyys, luonne ja vaikutukset – yhteenvedo ja pohdintaa. Teoksessa S. Aho, S. Hynninen, H. Karhunen & M. Vanttaja (toim.) Opiskeluajankainen työssäkäynti ja sen vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu- ja Työ ja yrittäjyys 26/2012, 96–105.
- Ahti, K. (2000) "Meidän äitistä tulee maisteri!" Haastattelututkimus kuuden kasvatustieteellisessä tiedekunnassa opiskelevan pienen lapsen äidin arjesta. Aikuiskasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Beham, B. & Drobnic, S. (2011) Job Demands and Work-Home Interference: Empirical Evidence from Service Sector Employees in Eight European Countries. Teoksessa S. Drobnic & A.M. Guillen (toim.) Work-Life Balance in Europe. The Role of Job Quality. Palgrave Macmillan, 95–119.
- Berndtson, T. (2004) Opiskelijatutkimus 2003. Opiskelijoiden toimeentulo ja toimeentulon ongelmat. Kela. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 65.
- Blunsdon, B., Blyton, P., Reed, K. & Dastmalchian, A. (2007) Introduction. Work, Life and the Work-Life Issue. Teoksessa P. Blyton, B. Blunsdon, K. Reed & A. Dastmalchian (toim.) Work-Life Integration. International Perspectives on the Balancing of Multiple Roles. Palgrave Macmillan, 1–16.
- Fagan, C., Lyonette, C., Smith, M. & Saldana-Tejeda, A. (2012) the Influence of working time arrangements on work-life integration 'balance': A review of the international evidence. International Labour Office. Conditions of Work and Employment Series No. 32.
- Fahlen, S. (2012) Facets of Work-Life Balance across Europe. How the interplay of institutional contexts, work arrangements and individual resources affect capabilities for having a family and for being involved in family life. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Sociology. New Series 53. Stockholm University.
- Geurts, S. & Demerouti, E. (2003) Work/Non-work interface: a review of theories and findings. Teoksessa M.J. Schabracg, J. Winnubst & C.L. Cooper. The handbook of work and health psychology. John Wiley & Sons, 279–312.
- Greenhaus, J. H. & Powell, G.N. (2006) When Work and Family are Allies. A Theory of Work-Family Enrichment. Academy of Management Review 31 (1), 72–92.
- Guest, D.A. (2002) Perspectives on the Study of Work-Life Balance. Social Science Information 41 (2), 255–279.
- Hammer, L.B, Grigsby, T.D. & Woods, S. (1998) The Conflicting Demands of Work, Family and School Among Students at an Urban University. The Journal of Psychology 132 (2), 220–226.
- Helander, E., Ahola, J. & Huttunen, J., ym. (2009) Lisää yhteistyötä alueiden parhaaksi. Yliopistokeskusten arviointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 1:2009.

- Home, A.M. (2008) Predicting role conflict, overload and contagion in adult women university students with families and jobs. *Adult Education Quarterly* 48 (2), 85–97
- Huang, H.J. (2007) Adult Working Students and Time Use in Taiwan: The Moderating Effects of Credentialism, Job Stress and Family Stress. Teoksessa P. Blyton, B. Blunsdon, K. Reed & A. Dastmalchian (toim.) *Work-Life Integration. International Perspectives on the Balancing of Multiple Roles*. Palgrave Macmillan, 167–179.
- Jallinoja, R. (2006) Perheen vastaisku: Familistista käännettä jäljittämässä. *Gaudeamus*.
- Jauhianen, J. & Korkeaoja, L. & Lavikainen, E. ym. (2009) Silmäyksiä perheellisten korkeakouluopiskelijoiden tilanteeseen. *Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö*. Otus rs. 32/2009.
- Kettunen, H. & Villa T. (2013) Katsaus opiskelijabarometrin teemoihin. Teoksessa J. Saari & H. Kettunen (toim.) *Opiskelijabarometri 2012. Katsaus korkeakouluopiskelijoiden opintoihin, arkeen ja hyvinvointiin*. *Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö*. Otus. 39/2013, 22–75.
- Kinnunen, U., Feldt, T., Geurts, S. & Pulkkinen L. (2006) Types of work-family interface: Well-being correlates of negative and positive spillover between work and family. *Scandinavian Journal of Psychology* 47, 149–162.
- Koivisto, H. (2008) ”On jotain mihin peilata...” Nuorten perheellisten naisten kokemuksia yliopisto-opiskelusta. *Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma*. Tampereen yliopisto.
- Korhonen, M. (1998) Perheellisenä opintiellä. Ammattikorkeakouluopiskelu elämänpolitiikan kategorioissa. *Acta Universitatis Ouluensis, E 33*. Oulun yliopisto.
- Korvajärvi, P. (1986) Naisten työyhteisöt – kahleita ja mahdollisuuksia. Teoksessa L. Rantalaiho (toim.) *Miesten tiede, naisten puuhut*. Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta. *Gummerus*, 181–207.
- Kunttu, K. & Huttunen T. (2009) Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2008. *Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia* 45.
- Lehto, A-M. & Sutela, H. (2008) Työolojen kolme vuosikymmentä. *Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Tilastokeskus.
- Lempinen, P. & Tiilikainen A. (2001). *Opiskelijatutkimus 2000. Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö*. *Tutkimuksia* 21/2001.
- Markel, K.S. & Frone R. (1998) Job Characteristics, Work-School Conflict and School Outcomes Among Adolescents: Testing a Structural Model. *Journal of Applied Psychology* 83 (2), 277–287.
- Marks, S.R. (1977) Multiple roles and role strain: Some notes on human energy, time and commitment. *American Sociological Review* 42, 921–936.
- Merenluoto, S. (2009) Menestyksekkäät yliopistopelin pelaajat? Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 286.
- Mikkonen, J., Saari, J. & Viemo, A. (2013) Löytöretkiä tuntemattomalle mantereelle. *Yliopisto-opiskelijoiden työssäkäynti ja tulevaisuusodotukset*. Teoksessa J. Saari & H. Kettunen (toim.) *Opiskelijabarometri 2012. Katsaus korkeakouluopiskelijoiden opintoihin, arkeen ja hyvinvointiin*. *Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö*. Otus. 39/2013, 154–165.
- Nissinen, E. (2006) Outo lintu opiskelijana ja perheellisenä. *Perheellisen korkeakouluopiskelijan ja hänen perheensä ongelmia toimeentuloturvassa*. *Yhteiskuntapolitiikan pro gradu – tutkielma*. Jyväskylän yliopisto.
- Penttilä, O. (2000) Pienten lasten äidit opiskelijoina. Äitiyden tuomia muutoksia korkeakouluopiskelijoiden elämään. *Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma*. Helsingin yliopisto.
- Poelmans, S., Odle-Dusseau, H. & Beham B. (2009) *Work-Life Balance. Individual and Organizational Strategies and Practices*. Teoksessa S. Cartwright & C.L. Cooper (toim.) *The Oxford Handbook of Organizational Well-Being*. Oxford University Press, 181–213.
- Raivio, K. (2011) Yliopistojen opiskelukulttuuri on rappeutunut –emerituskansleri listaa hultattoman menon seuraukset. *Suomen kuvalehti* 3.3.2011.
- Rinne, R., Haltia, N., Nori, H. & Jauhianen, A. (2008) *Yliopiston porteilla. Aikuiset ja nuoret hakijat ja sisäänpäässeet 2000-luvun Suomessa*. Suomen kasvatustieteellinen seura. *Kasvatusalan tutkimuksia* 36.
- Rouhelo, A. (2008) Akateemiset urapolut. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja kasvatustieteellisen alan generalistien urapolkujen alkuvaiheet 1980- ja 1990-luvuilla. *Turun yliopiston julkaisuja*. Sarja C, osa 277.
- Saarenmaa, K., Saari, K. & Virtanen, V. (2010) *Opiskelijatutkimus 2010. Korkeakouluopiskelijoiden*

- toimeentulo ja opiskelu. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:18.
- Sahlsten, T. (2014) Perheelliset työssäkäyvät yliopisto-opiskelijat - elämän eri osa-alueiden yhdistäminen. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Turun yliopisto.
- Salmi, M. (2004) Arkielämä kokoaa yhteen työn ja perheen. Teoksessa M. Salmi & J. Lammi-Taskula (toim.) Puhelin mummo vai joustava työaika. Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, 11–28.
- Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (2011) Job Quality, Work-Family Tensions and Well-Being: The Finnish Case. Teoksessa S. Drobnic & A.M. Guillen (toim.) Work-Life Balance in Europe. The Role of Job Quality. Palgrave Macmillan, 120–146.
- Salonen, M. & Sunttila, J. (2008) Hyvinkö pyyhkii? Tutkimus Porin yliopistokeskuksen opiskelijoiden hyvinvoinnista. Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja 2. Tampereen yliopistopaino.
- Saloniemi, A., Salonen, J., Lipiäinen, L., Nummi, T. & Virtanen P. (2013) Opinnot ja työt. Kehityspolkuanalyysi ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden nuorten työurista. Yhteiskuntapolitiikka 78 (4), 402–415.
- Siebert, S. D. (1974) Toward a theory of role accumulation. *American Sociological Review* 39: 567–588.
- Vanttaja, M. (2012) Yliopisto-opiskelijoiden opiskeluaikainen työssäkäynti ja myöhempi työura. Teoksessa S. Aho, S. Hynninen, H. Karhunen & M. Vanttaja (toim.) Opiskeluaikainen työssäkäynti ja sen vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 26/2012, 10–52.
- Viuhko, M. (2006) Opiskelijatutkimus 2006. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja työssäkäynti. Opetusministeriön julkaisuja 2006:52.
- Wiberg, M. (2007) Opiskelijoiden työnteko on iso ongelma. *Helsingin Sanomat* 29.10.2007
- Yin, Robert K. (2003) *Case Study Research: Design and Methods*. Sage.